

Macarların Kahraman Düşmanı Son Budin Valisi Abdurrahman Abdi Paşa Abdülkadir Özcan*

Özet

Macaristan'ın önemli bir kısmı 1526 Mohaç Savaşı sonrasında Osmanlı idaresine girdi. Ülke başta Budin olmak üzere birkaç eyalete bölündü ve yaklaşık 150 yıl Osmanlı yönetiminde kaldı. 1683 Viyana bozgunu sonrasında Avusturyalılar ile yapılan ve yıllarca süren savaşlarda kahramanca savunuldu, fakat 1686'da bu devlet tarafından işgal edildi. Bu makalede Budin'in son valisi Abdurrahman Abdi Paşa'nın savunma sırasında yaptığı mücadeleleri, şehit oluşu ve Budin'in elden çıkışı ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Abdurrahman Abdi Paşa, Mohaç Savaşı, Budin Eyaleti, Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya.

The Heroic Enemy of the Hungarians, the Last Governor of Budin Province: Abdurrahman Abdi Pasha

Abstract

A significant part of Hungary entered the Ottoman rule after the battle of Mohaç in 1526. The country was divided into several provinces including the province of Budin and stayed under the Ottoman rule for about 150 years. Budin was defended heroically in the years of wars against Austrians after the defeat of Vienna in 1683 but it was occupied by that state in 1686. In this article, I discussed the last governor of Budin, Abdurrahman Abdi Pasha's struggles during the defense of the eyalet, his death and the lost of the eyalet.

Keywords: Abdurrahman Abdi Pasha, Mohaç War, Budin Province, Ottoman Empire, Austria.

* Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul/Türkiye, aozcan@fsm.edu.tr

Abdurrahman Paşa Arnavut asıllı olup Hocazade Hasan Paşa'nın¹ akrabasıdır. Küçük yaşta girdiği Yeniçeri Ocağı'nda yetişti, 1079 Zilhiccesinde (1669 Mayıs-ında) kul kethüdalığından yeniçeri ağası oldu². Bu görevle Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa'nın Girit seferine kul kethudası ve ardından yeniçeri ağası olarak katıldı; özellikle Kandiye'nin fethinde etkili oldu³. 1083 (1672) yılında IV. Mehmed'in yanında Lehistan seferine yeniçeri ağası olarak iştirak eden Abdurrahman Abdi Paşa'ya bu sırada vezirlik rütbesi verildi ve padişah tarafından iki adet değerli at ihsan olundu⁴. Kamenice kalesinin muhasarasında ve fethinde hizmetleri geçen Abdi Paşa, 1083/1672'de Bucaş palankasının zaptı ile görevlendirildi⁵. Sefer dönüşünde Edirne'de, İstanbul'dan gelen Valide Turhan Sultan'ı karşılamakla görevlendirildi, 1085 Rebiülevvelinde (1674 Haziran) Bağdat⁶, iki yıl sonra Muharrem 1087'de (1676 Mart-Nisan) Mısır⁷ valiliğine atandı, 1091/1680'de azl edildi⁸, fakat 1092 Rebiülahırda (1681 Nisan-Mayıs) ise Bosna beylerbeyliğine getirildi⁹. Bu görevi sırasında Bosna halkı, “*vali olanlar devre çıkmasın*” diyerek ayaklanmış; paşa “*benim de devr için hatt-ı şerîfim var*” deyince arbede çıkmış, çok sayıda kişi katl olunmuştur¹⁰. Yine aynı sene içinde Budin Seraskeri Uzun İbrahim Paşa maiyetinde görevlendirilen Abdi Paşa 1093'te (1682) Bosna'dan Kamenice eyaleti muhafızlığına atandı¹¹, bu görevi sırasında Kamenice'ye yaklaşan Leh askerlerini bozarak çok sayıda ganimet ile esirler aldı¹². 1095'te (1684) Kamenice muhafızlığından alınan Abdi Paşa İstanbul'a çağrıldıysa da, ertesi yıl Melek İbrahim Paşa'nın yerine Budin valiliğine getirildi¹³. 1200 adamıyla bu şehre giren Abdi Paşa ertesi sene Halep beylerbeyliği payesiyle Macaristan ser-

1 Daha önce Uyvar muhafızlığı yapan, 1095/1684'te Rumeli beylerbeyi olan Hasan Paşa Debre'li olup 1685'te Budin'in Avusturya ve müttefiklerince kuşatılması sırasında şehit düşmüştür (Silâhdar, s. 1020, 1054; *Sicill-i Osmânî*, II, 140-141).

2 İszâde, s. 105; Silâhdar, s. 1054; Râşid, s. 133.

3 Başarıları sebebiyle padişahın huzuruna kabul edilen Abdi Ağa IV. Mehmed tarafından, “*Berhurdâr olun. Güzel hizmet ettiniz. Ni'met-i celilem cümledenize helâl ve yüzünüz ak olsun*” sözleriyle takdir edilmiş ve aynı yıl içinde kendisine vezirlik rütbesi verilmiştir (Abdi Paşa, *Vekâyinâme*, s. 342, 347; ondan naklen Râşid, s. 147, 148; *Zübde*, s. 22).

4 Abdi Paşa, *Vekâyinâme*, s. 347, 359 ve ondan naklen Râşid, s. 148; *Zübde*, s. 22.

5 Hacı Ali Efendi, *Târih-i Kamenice*, s. 43, 70; Abdi Paşa, 393; İszâde, s. 121.

6 *Zübde*, s. 48; Silâhdar, s. 1054; Râşid, 181. İszâde bu göreve 25 saferde getirildiğini belirtir (s. 131.)

7 Bu tayinde Mısır halkının eski vali Ahmed Paşa'dan memnuniyetsizlikleri etkili olmuştur (Abdi Paşa, s. 447, 461; *Zübde*, s.71, 87; İszâde, s. 152.

8 *Zübde*, s. 114.

9 İszâde, s. 170, 176; *Zübde*, s. 121; Râşid, s. 220. Silâhdar, s. 768. Silâhdar'ın s. 1054'te 1091'de getirildiği ifadesi yanlış olmalıdır.

10 Silâhdar, s. 786.

11 İszâde, s. 175; *Zübde*, s. 134-135; Silâhdar, s. 788, 979, 1054; Râşid, 230, 231.

12 Silâhdar, s. 909.

13 *Zübde*, s. 191; Silâhdar, s. 979; Râşid, s. 275.

darlığına tayin edildiyse de¹⁴, kısa süre sonra Eğri Valisi Sarhoş Ahmed Paşa'nın Halep beylerbeyliği payesiyle serdar yapılması üzerine uhdesinde sadece Budin beylerbeyliği kaldı¹⁵.

Serdar tayininden sonra merkezden muhtemelen sadaret kaymakamı tarafından gönderilen ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan bir mecmuada¹⁶ kayıtlı 1 Muharrem 1096 (8 Aralık 1684), 1 Muharrem 1097 (28 Kasım 1685) ve 7 Muharrem 1097 (4 Aralık 1885) tarihli mektup ve kaimelerde, kendisinin Devlet-i Aliyye'nin tecrübeli emektarlarından olduğu, yeni görevi münasebetiyle iki adet hatt-ı hümayunla birlikte samura kaplı kürk, hilat ve kılıç gönderildiği ifade edildikten sonra, birkaç yıldır ortaya çıkan sefer hallerinin devleti ve bütün ümmet-i Muhammed'i üzüntüye sevk ettiği belirtilmektedir. Aynı kaimelede devamla selefi Melek İbrahim Paşa'dan gelen mektupta düşman askerlerinin Solnok, Debrecen ve Eğri taraflarında bulunduğu; Macar ve Hırvat askerlerinin ise Kapoşvar varoşunun yakmak istedikleri ifade edilerek onları oralardan uzaklaştırması istendiği belirtildikten sonra, istila edilen yerleri kurtarması için kendisine 500 kese akçe tahsis edildiği, bunun 200 kesesinin hemen gönderildiği, kalanının da geciktirilmeden ulaştırılacağı; bu paralarla oralardan levent veya serhat askeri hazırlaması talep edilmektedir. Yine selefi İbrahim Paşa'nın daha önceden gönderdiği mektupta, Belgrad'a cephan ve mühimmat ile birlikte 50 bin Tatar askeri gönderilmesi talebi doğrultusunda, zahire gemilerinin Tuna nehri sahillerinde olduğu, onları oradan Belgrad'a naklettirebileceği; mühimmat ve cephanenin de peyderpey gönderileceği; Tatar askerinin ise yorgun olmasından dolayı ancak ilkbaharda gelebileceği ifade edilmektedir. Bu arada Macar prensi Tököli İmre'nin nerede kalacağı hususunu kendisinin karar vermesi; Budin'de işe yaramaz durumdaki topları gemilerle İstanbul'a göndermesi; Seçen kalesindeki azeplerle ilgilenmesi; Sarvaş kalesini terk eden 30 kişiyi ibret-i âlem için cezalandırması; Bosna ve Budin taraflarından istenen zahire ve cephan ile alakadar olması; halen Budin'de mevcut top, cephan ve mühimmat defterini göndermesi; Solnok tarafında olan düşmanı bu kış mutlaka oradan çıkarması; gönderilen para yeterli gelmezse bildirmesi; Ösek ve Narda kaleleri için gerekli yerli kullarının esami defterini merkeze göndermesi; Erdel kralının yanında Avusturya, Lehistan, Eflak, Boğdan ve Rusya elçilerinin bulunduğu doğruysa toplanma sebebini bildirmesi, barış yapılması hususunun önemli olduğu ifade edilmektedir¹⁷.

14 Silâhdar, s. 1013.

15 Râşid, s. 287. Bir mühimme kaydından bu Ahmed Paşa'nın Budin valisi de olduğu anlaşılmaktadır (Géza Dávid, "The Penultimate of Beylerbeyi of Buda", *Studia in Honorem Professoris Verae Mutaščeva*, ed. Evgeni Redushev-Zara Kostova-Valeri Stuyanov, Sofia 2001, s. 87-94). İsâzâde, s. 194; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 468.

16 Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1961, I, 429-430;

17 *Münşeat mecmuası*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat, nr., 174, vr. 38a-41b.

Abdurrahman Abdi Paşa bu görevde iken Duc de Charles Lorraine (Lothringen) kumandasındaki 90 bin kişilik Haçlı destekli Avusturya kuvvetlerinin¹⁸ 17 Haziran 1686 (25 Receb 1097) tarihinde Budin’i kuşatmaya başlaması üzerine 6 bin askerle şehri savundu¹⁹. Bu muhafız azlığının sebebi, Abdurrahman Paşa’nın bir süre önce birer miktar akçelerini alarak çok sayıda tımarlıyı serbest bırakması gösterilir. Kalanların da bir kısmı kırıldığından kalede çok az muhafız bulunuyordu. Buna rağmen müdafiler kaleyi kahramanca savunmuşlar; yaptıkları huruç (yarma) hareketleri sırasında Avusturyalı ve müttefiklerine ağır kayıplar verdirmişlerdir. Fakat bu asker azlığı karşısında, düşman ordusunda çok miktarda balyemez top ve humbara silahı bulunuyordu. Avusturyalılar sadece Budin kalesi önlerine değil, Peşte yakasına da 15 pare balyemez toplar yerleştirmişler, buradan da kaleyi dövmeye başlamışlardı. O sıralarda Veziriazam ve Serdariekrem Sarı Süleyman Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu Belgrad’da bulunuyordu. Süleyman Paşa Abdurrahman Abdi Paşa’dan yardım feryatları geldikçe; “*düşman kal’aya zafer bulmak ne mümkün!*” diyerek²⁰ ağır davranmış, Hamzabey menziline kadar gelmiş; civardaki Lokum Tepesi denilen yere çıkarak düşman ordusunun durumunu seyretmiştir. O sırada bütün tepeleri tutan Avusturyalılar metrislerinin etrafına derin ve geniş hendekler kazıyorlar, müstahkem tabyalar yapıyorlar, kaleyi çepeçevre sararak toplar ve humbaralarla sürekli dövüyorlardı. Öncü Osmanlı askerlerin Avusturyalılarla yaptıkları çarpışmalarda bir miktar kelle ve dil almaları dışında başarı sağlanamamış, kaledeki mahsurlara gerekli yardım yapılamamıştı. Bu başarısızlıkta düşmanın güçlü topları ile kale duvarı önlerinde kazdıkları hendekler etkili olmuştu. Daha sonra Süleyman Paşa’nın kuvvetleri civardaki Karga Bayırı denilen yere geldi. Amaç, Budin kuşatmasını gevşetmek ve bütün güçleriyle Budin’i savunmakta olan mahsurlara yardım gönderebilmektir. Fakat Süleyman Paşa orayı zapta yavaşlamıştı²¹. Oysa burası alınsa düşman oradan kovulabilir ve kaleye yardım gönderilebilirdi. Avusturya kumandanı ise hemen oraya çok sayıda şahi topla beş on bin kadar asker gönder-

18 Bu kalabalık orduda Almanlardan başka Macar ve Hırvat başta olmak üzere hemen bütün Avrupa milletlerinden sövalyeler vardı (Hammer, XII, 469).

19 Zinkeisen Budin’in Abdi Paşa tarafından 10 bin askerle korunduğunu yazar (*Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, V, 85).

20 Silâhdar, s. 1045, 1046.

21 Saray hizmetlerinde bulunmuş bu Sarı Süleyman Paşa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın can düşmanlarından biri olup, Viyana bozgunu sonrasında idamında etkili olmuş kişilerdendir. Hatta yenilgi haberini duyunca Darüssaade Ağası Yusuf Ağa ile birlikte ellerine makrameler alıp döne döne oynadığı nakledilir (Silâhdar, s. 913). Aslında adeta imparatorluğun sonunun başlangıcı sayılabilecek bu elim hadise sonundaki sevinç, Merzifonlu Mustafa, halefi Kara İbrahim ve bunun da halefi Sarı Süleyman paşalar arasındaki adavet ve rekabetin vahamet derecesinin bir göstergesidir. Nitekim bu vezirlerin her biri kısa aralıklarla siyaseten katledilmişlerdir.

mişti. Yapılan çarpışmada Osmanlı askerleri Lokum Tepesi'ne çekilmiş, düşman askerleriyle yapılan şiddetli çarpışmalarda her iki taraftan, özellikle de Avusturya tarafından çok sayıda asker hayatını kaybetmişti.

Bu başarının ardından ertesi gün kaleye yardım için bir miktar dalkılıç serdengeçti yazılması kararlaştırıldı. 30'ar guruş bahşişle birkaç bin sipah ve silahdarlardan 20'şer otuzar serdengeçti yazıldıysa da, kaleye girmeye çalışan bu dalkılıçların ekseriyeti şehit olmuş, çok azı kaleye girebilmiştir²². Daha sonra 50'şer guruş bahşişle 3000 sekban daha yazılmış, ayrıca Halep Beylerbeyi Sarhoş Ahmed Paşa kumandasında 7000 süvari ile yardım girişiminde bulunulmuş, fakat bunlar da 30 bin düşman askeri tarafından karşılanarak pek çok şehit vermişlerdir. Bu arada düşman kuvvetleri kale duvarlarını yıkarak gece gündüz demeden kaleye binlerce humbara yağdırıyor, kaleden yapılan münferit huruç hareketleri beklenen sonucu vermiyordu. Merkezden gelen padişah yazısı ve fetvada, Osmanlı Devleti'nin anahtarı durumundaki Budin'in muhafazasının, hayatta kalmaktan daha aziz bir dini görev olduğu vurgulanıyordu²³. Velhasıl Budin kalesindeki mahsurlar 17 Haziran 1686 (25 Receb 1097)'dan 2 Eylül 1686 (13 Şevval 1097) tarihine kadar 78 gün dayanabilmişti. Bu arada şiddetli top güllerinden kale duvarları da yıkılmıştı²⁴. 30 Haziran günü aşağı varoş, ardından yukarı varoş düşmüş; 16 Temmuz günü²⁵ kalenin cephaneliğindeki 36 bin kantar barutun düşman humbarasıyla patlatılması üzerine 60 kadem gedik açılmış ve 4 bin civarında kişi şehit olmuş; bu sırada oluşan sarsıntı ile kalenin yarısı havaya uçmuş; düşman ordusunda da önemli kayıplar olmuştu. Buna rağmen Abdi Paşa yılmamış; Avusturyalıların teslim olma teklifini “*Allah'ın ve Peygamberin yardımlarına güvenerek*” geri çevirmiştir²⁶. 27 Temmuzda yapılan genel hücumdan da bir sonuç çıkmamış; dört gün sonra yapılan teslim çağrısı tekrar geri çevrilmiştir. Abdi Paşa Budin yerine Macaristan'da her hangi bir kaleyi devretmeyi veya genel bir barış yapmayı kabul ediyordu. Bu arada Sarı Süleyman Paşa'nın güçlü bir orduyla yaklaşmakta olduğu haberleri Abdi Paşa'nın cesaretini daha da artırıyordu. Dük Lotheringen de Yukarı Macaristan ve Erdel'den getirttiği birliklerle güçlendirdiği ordusunun önemli bir kısmını Süleyman Paşa kuvvetlerine karşı göndermek zorunda kalmıştı. Hatta 12 Ağustos'ta Budin önlerine küçük bir kuşatma birliği bırakarak 40 bin kişiyle sadrazamın ordusunu durdurmak için bizzat o tarafa hareket etmişti. Sadrazam ordusundan ancak 300 kadar süvari büyük kayıplar vererek kuşatma saflarını yarabilmişti. Dük Lotheringen sadrazamın kuvvetlerini Ham-

22 Râşid, s. 293-294. Hammer 500 askerin içeri girebildiğini, bu münasebete Abdi Paşa'nın şenlik topları attırdığını yazar (*Büyük Osmanlı Tarihi*, haz. Çevik-Kılıç, VI, 433).

23 Hammer (Çevik – Kılıç), s. 435.

24 *Zübde*, s. 216-218.

25 Zinkeisen büyük patlamanın 22 Temmuzda olduğunu belirtir (V, 85).

26 Zinkeisen, s. 85.

zabey'e kadar geri püskürttü. Sadrazamın beceriksizliği ve tereddütleri Budin'in kaderini değiştirdi. Emrindeki 2 bin kişiyle Abdi Paşa'nın daha fazla direnmesi mümkün değildi²⁷. Bunu fırsat bilen Avusturyalılar kalenin doğusundaki Toprak Kule ile batısındaki Frengi Kule'yi zapt etmiş ve nihayet kuşatmanın yetmiş sekizinci günü öğle ile ikindi arasında kaleye girmeyi başarmışlardır. Abdi Paşa ve askerleri en kahramanca savunmayı kalenin Viyana Kapısı'nda yapmışlar, fakat çok şehit vermişlerdir. Budin'in sukutuyla sonuçlanan son hücumla şehre giren düşman askerleri ile şiddetli sokak çatışmaları yapılmış; sonunda müdafiler iç kale durumundaki Bali Paşa Meydanı'na çekilmişlerse de Abdurrahman Abdi Paşa'nın şehadeti (17 Şevval 1097/6 Eylül 1686) üzerine teslim olmuşlardır. Budin şehri müttefik kuvvetlerce ele geçirilmiş, yağmalanmış, yakılmış; aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 2000 kadar halkın²⁸ pek çoğu kılıçtan geçirilmiş²⁹, bir kısmı esir düşmüş, ancak yüzerek Tuna'yı geçebilenler kurtulabilmiştir. Avusturya yönetiminde Macarlara uzun süre surların içinde yerleşme müsaadesi tanınmamış, şehir gittikçe yabancılaşmıştır³⁰.

Bu hazin olaydan sonra Türk halkı arasında: “*Ötme bülbül ötme yaz bahar oldu*” mısraıyla başlayan ve her kıtası, “*Aldı Nemçe bizim nazlı Budin'i*” şeklinde biten ünlü türkü yakılmış ve yüzyıllarca bir matem gibi söylenmiştir. Bu türkünün bir dörtlüğü cephane yangınına şöyle ifade eder:

*“Cephâne tutuştı aklımız şaştı
Selâtin câmiler yandı tutuştı
Hep sabî sıbyân âteşe düştü
Aldı Nemçe bizim nazlı Budin'i”*

Bu kara haber merkezde (İstanbul'da) büyük bir üzüntüye sebep olmuş, Sultan IV. Mehmed ve hükümet aleyhine tezahüratlar yapılmış, camilerde ateşli vazalar verilmiştir. Budin'in düşmesinin ardından Belgrad'a çekilen Veziriazam Süleyman Paşa'nın aldığı Mohaç bozgunundan sonra Macaristan adeta tamamen elden çıkmıştır. Böylece 1526 yılında Mohaç savaşıyla Osmanlı idaresine giren bu ülke, garip bir tevafuk eseri olarak yine bir Mohaç savaşıyla elden çıkmıştır³¹.

27 Zinkeisen, s. 86.

28 Kantemir, III, 112.

29 Hammer o sırada ceset kokularının her tarafa yayıldığından söz eder (s. 435); Jorga, IV, 188-189.

30 Géza David, “Budin”, *Türkiye Diyanet Vaksı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, VI, 348.

31 Danişmend, *Kronoloji*, III, 461-463.

O sırada yaklaşık 70 – 80 yaş civarında olan Abdurrahman Abdi Paşa'nın naşı birkaç gün meydanda bırakılmış, daha sonra esirlere defnettirilmiştir. Diğer şehitler ise Tuna'ya atılmıştır. Ele geçirdikleri kadın, çocuk ve erkeği yağma ve esir eden Avusturya ileri gelenleri bunları aralarında paylaşmışlar, 800 kadarını da Avusturya imparatoru için ayırıp Kızlar Adası'na³² bırakmışlar ve “*beylik esirdir*” diye bir alay zuafayı çırılçıplak soymuşlardır. Onların bir kısmı *setr-i uyûb* için çukurlar kazıp içine girmişler, iyi yüzme bilenler yüzerek, bir kısmı ise sallarla Tuna'yı geçerek kurtulmaya çalışmışlar, fakat çoğu kıtlık ve soğuktan kırılmıştır. Abdurrahman Abdi Paşa'nın Şehit olduğu yere daha sonra Macarlar tarafından Türkçe ve Macarca olarak: “*145 yıllık Türk egemenliğinin son Buda valisi Abdurrahman Abdi Paşa bu yerin yakınında 1686 Eylül ayının ikinci günü öğleden sonra yaşamının 70. yılında maktul düştü. Kahraman düşmandı. Rahat uyusun*” kitabesi dikilmiştir.

Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa tarafından “*sâhib-i seyf ü mızrak, gözünü budaktan sakınmaz, bahadır, cesur ve müdebbir, rind-meşreb ve çok cömert*” olarak nitelenen³³ Abdurrahman Abdi Paşa Bağdat valiliği esnasında ünlü mutasavvıf Ma'rûf-ı Kerhî'nin (ö. 200/815-816) türbesini tamir ettirmişti³⁴. Mısır valiliği sırasında ise Mahmud b. Abdullah-ı Bağdadî'ye, aslı Süyûtî'nin *Hüsni'l-muhâdara*'sına dayanan ve 1090 (1679) yılına kadar gelen bir *Târih-i Mısır* yazdırmıştır³⁵.

32 Günümüzde bu adaya Margit veya Tavşan adası denilmektedir.

33 *Silâhdar Tarihi*, s. 1054.

34 *Sicill-i Osmânî*, III, 316.

35 Babinger, s. 267.

Kaynakça

Abdurrahman Abdi Paşa Vekayinâmesi, haz. Fahri Ç. Derin, İstanbul, 2008.

Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara, 1982.

Can, Ayşe Hande, “Hacı Ali Efendi ve Târîh-i Kamanîçe’si”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, cilt 3, İstanbul, 1972.

Dávid, Géza, “Budin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 6, İstanbul, 1992.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara, 1995.

Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, çev. Özdemir Çobanoğlu, cilt 3, Ankara, 1980.

Hammer, J. von, *Histoire de l’Empire Ottoman*, çev. Hellert, cilt, 12, Paris, 1838.

_____, *Büyük Osmanlı Tarihi*, haz. Mümin Çevik, Erol Kılıç, cilt 6, İstanbul, 1990.

İsâzâde Târîhi, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul, 1996.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, cilt 4, İstanbul, 2005.

Karaçay Türkal, Nazire, “Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Zeyl-i Fezleke (1065-1106/1654-1695), tahlil ve metin” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012.

Karatay, Fehmi Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, cilt 1, İstanbul, 1961.

_____, “The Penultimate of Beylerbeyi of Buda”, *Studia in Honorem Professoris Verae Mutağçeva*, ed. Evgeni Redushev, Zara Kostova, Valeri Stuyanov, Sofia, 2001.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, cilt 2-3, İstanbul, 1311.

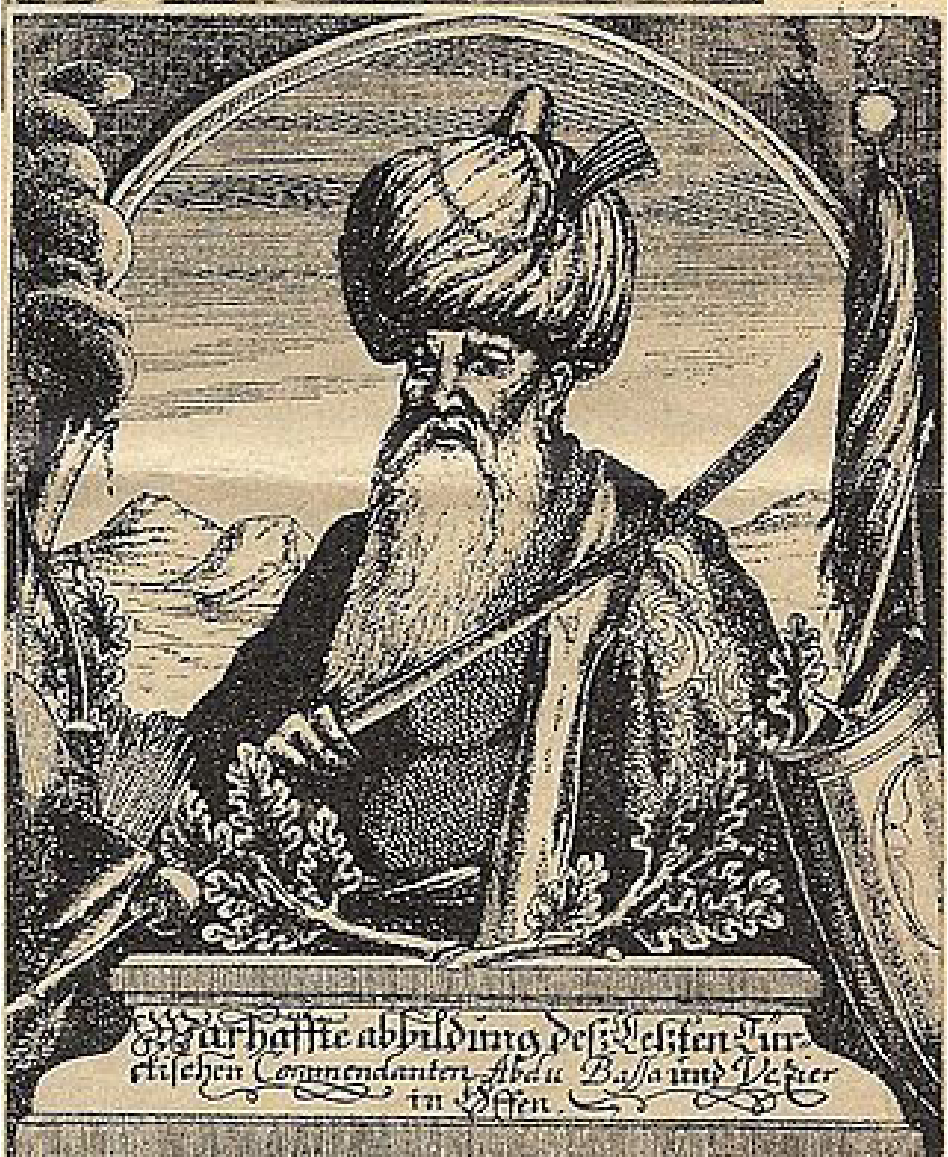
Özcan, Abdülkadir, “Abdurrahman Abdi Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 1, İstanbul, 1988.

Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, haz. Abdülkadir Özcan, vd., cilt 1, İstanbul, 2013.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1995.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epeçeli, İstanbul, 2011.

Ek

Ek.1. Abdurrahman Abdi Paşa'nın temsili resmi.

Ek.3. Abdurrahman Abdi Paşa'ya mektuplar (Münşeat Mecmuası, T.S.M.K., Bağdat nr. 174, vr.38A-40B).

Ek.4. Abdurrahman Abdi Paşa'ya mektuplar (Münşeat Mecmuası, T.S.M.K., Bağdat nr. 174, vr.38A-40B).

